

Research Paper Charity Ecosystem and Charity Studies

Seyyed Mohsen Eslami *

Assistant Professor, Department of Philosophy, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
s.eslami@modares.ac.ir

Introduction

Charity studies are not limited to some specific academic disciplines, and their boundaries are hard to determine. How should we understand the area? Thinking about the charity ecosystem is a way to get a clearer view of it. Here, I aim to propose a tentative classification of the six main players of the charity ecosystem, illustrating how each faces different kinds of questions and challenges.

This will help to broaden our understanding of charity studies. Furthermore, with this broader conception at hand, we can evaluate the current state of research in this area and the kind of questions in need of further attention. For one, I wish to explain how a main part of charity studies involves normative questions, relevant to moral philosophy broadly understood, and that there is no way to get around such issues. This is crucial since, without a clear understanding of these normative aspects and acknowledging their role, the hope for being “evidence-based” and “scientific” may lead to leaving major assumptions unexamined, which would turn out to be problematic after further assessment.

Six Players of the Charity Ecosystem

The six players in the charity ecosystem are as follows:

1. **Agents:** individuals who do, say, volunteer work or donate to charities.
2. **Patients:** those who are targeted to provide help, either by individuals or organizations.
3. **Organizations:** generally, the familiar kind of charities we know. However, there can be various kinds of charity organizations.
4. **Researchers:** those who can help both individual agents and organizations in answering questions relevant to charity.
5. **Activists:** the role of connecting different players of the ecosystem, which is usually played by agents, researchers, and else.
6. **Policy-makers:** those who play main roles in regulations, which can (and should) be done collectively, not in a top-down fashion.

For example, consider the question of wellbeing (see Heathwood, 2021). If the goal of charities is to improve the lives of the patients of charity (or improve their lives to make things better in general), the nature of wellbeing hugely influences the decisions of many players. Or, when thinking about the ways organizations can advertise and connect with their audience, it matters which ways are effective *and* defensible more generally (Broom, 2016; Thaler & Sunstein, 2021).

Two points are due. First, in this framework, I do not determine the way these players *should* interact, because that would require a specific position. However, here I wish to propose a rather neutral framework. Plus, I cannot determine how these players do interact, because that is a question to be studied in different societies and focused on different kinds of charities. Second, this framework illustrates how the charity ecosystem is broader than it might at first appear. For example, much conventional research in academia can be considered relevant to charity since it can benefit some players in the ecosystem. Relevantly, what counts as “charity” is not (merely) a matter of intentions of people involved or

*Corresponding Author

Eslami, M. (2025). Charity Ecosystem and Charity Studies, *Journal of Endowment & Charity Studies*, 3(1), 69-88.

2980-9444 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

(necessarily) being non-profit.

The Case of Effective Altruism

Effective Altruism (EA) is an interesting case as it provides a rather simple, straightforward approach to charity in general and potentially answers questions faced by different players of the ecosystem (for a review, see: Chappell, 2024). A main feature of EA is its roots in moral philosophy, especially work by Peter Singer (1972; 2015). Yet, the simplicity of the approach may turn out to be both its strength and weakness. For example, consider the issue of (im)partiality and its implications in charity (for introductory remarks, see: Shafer-Landau, 2019, Ch. 5). Be that as it may, it helps to see the kind of answer required in each case.

Some main positions of EA are as follows. First, with regard to patients of the charity, there are two targets that are neglected by many approaches but are central to EA: non-human animals and future generations. The latter leads to the recent version of the view which emphasizes long-termism (McAskill, 2022).

Second, about organizations, EA takes it to be essential for charity organizations to be effective. This is to be understood both morally (in choosing targets) and operatively (in using resources). Therefore, EA doesn't take it to be essential for charity organizations to be run by volunteers, as doing volunteer work may not be the most effective way of doing good for agents.

Concluding Remarks

As noted, rather than defending a specific view about charity, I wish to propose and illustrate a framework in which we can formulate different questions and debates about what charity is and how it should work. Without getting into evaluation, I also used the case of EA to illustrate some examples of the kind of answers needed concerning different questions. Now, here are the three concluding remarks.

First, the domain of charity studies must be seen as broader than what it may appear at first. Thinking of "charity" merely as "non-profit" is neither accurate in theory nor helpful in practice. The broader conception helps the ecosystem and increases its resources.

Second, the normative aspects of charity studies are essential, as many questions faced by the players of this ecosystem are normative at some level. Although many questions in charity studies need research in social and natural sciences, without independent philosophical (and specifically ethical) inquiries we cannot have a clear understanding of the problems and possible ways to solve them. Those who tend to ignore the normative aspects have no way but to merely presuppose some unexamined views. This would be on shaky grounds, where the stakes are high.

Third, one lesson to be learned from all this, which is the result of the two previous remarks, is that all charity ecosystems need second-order charities. First-order charities are the ones who are in touch with the patients, provide them with good, or save them from harm. In contrast, second-order charities are directly working with other players than patients themselves. These are not charities of the standard form but are to evaluate the current state of the ecosystem, support charity studies, provide advice for agents, and give consultation to first-order charities.

Keywords

Charity Ecosystem, Charity Studies, Priorities, Personal Responsibility, Ethics of Charity.

مطالعات وقف و امور خیریه

دوره ۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴، ص: ۶۹-۸۸

مقاله پژوهشی

زیست‌بوم خیریه و مطالعات خیریه

اسلامی، سیدمحسن^{*۱}

استادیار گروه فلسفه، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

s.eslami@modares.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۱۲

چکیده

«مطالعات خیریه» به رشته دانشگاهی مشخصی محدود نیست و به‌سختی می‌توان مرزهای آن را معلوم کرد؛ اما شاید بشود تصویری نظام‌مندتر از نقش این مطالعات را در عرصه خیریه فراهم کنیم و به این ترتیب، ارزیابی بهتری از وضع پژوهش‌ها در این زمینه داشته باشیم. در اینجا، سعی می‌کنم ابتدا پیشنهادی اولیه درباره بازیگران اصلی زیست‌بوم خیریه طرح کنم. به این وسیله، می‌توانیم پرسش‌های عرصه خیریه را به نحوی دقیق‌تر طرح کنیم. سپس، می‌توانیم ببینیم نقش مطالعات خیریه در هر بخش به چه صورت است. در حین بحث، به بعضی از نمونه‌های موردی، مانند کلیشه‌های رایج در گفتمان خیریه و مسئله اولویت‌بندی، اشاره خواهد شد. این نوشته به‌جای دفاع از یک موضع مشخص در حوزه خیریه، می‌کوشد تا چارچوبی برای صورت‌بندی دیدگاه‌های مختلف فراهم کند. سپس، پیشنهاد طرح‌شده بر اساس یک نمونه، یعنی «دیگردوستی مؤثر»، بسط می‌یابد. در مجموع، دو هدف عمده مدنظر است. نخست، به نظر می‌رسد می‌توان نگاهی موسع‌تر به مطالعات خیریه داشت و بسیاری از پژوهش‌های معمول دانشگاهی را نیز در این دسته دید. ثلثی «خیریه به مثابه غیرانتفاعی» دقیق نیست و حتی در عمل مشکل‌ساز است. دوم، بخشی از پرسش‌ها در این حوزه سرشت هنجاری دارند و ناگزیر باید به آن‌ها توجه کرد؛ به این ترتیب، اگرچه پاسخ به بسیاری از پرسش‌های حوزه خیریه مستلزم پژوهش‌های پژوهشگران علوم اجتماعی و طبیعی است، بدون بحث‌های مستقل فلسفی (به‌طور مشخص فلسفه اخلاق)، نمی‌توان مسائل حوزه خیریه را به‌درستی دید، فهمید و در جست‌وجوی راه‌حل برآمد. رویکردهایی که می‌کوشند ابعاد هنجاری را نادیده بگیرند، ناگزیر صرفاً موضوعی (احتمالاً نسنجیده) را مفروض می‌گیرند و از این نظر مستعد نقد هستند.^۱

واژه‌های کلیدی: زیست‌بوم خیریه، مطالعات خیریه، اولویت‌بندی، مسئولیت فردی، اخلاق خیریه.

^۱. از سجاد المیر ممنونم که نسخه قبلی این متن را خواند و چند کاستی مهم را یادآور شد. گفتنی است، این مقاله در دانشگاه تربیت مدرس و با حمایت پژوهشکده مطالعات وقف و نیکوکاری انجام شده است.

***نویسنده مسئول**

اسلامی، م. (۱۴۰۴). زیست‌بوم خیریه و مطالعات خیریه. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۳(۱)، ۶۹-۸۸.

۱- مقدمه

در صفحه اول سایت *دوفصلنامه مطالعات وقف و امور خیریه* می‌خوانیم: «این نشریه اولین پژوهشنامه دانشگاهی است که به طور تخصصی به مسائل و چالش‌های حوزه خیر و نیکوکاری می‌پردازد.» این مطلب را می‌توانیم شاهدی بر تازگی مطالعات خیریه در زبان فارسی بدانیم؛ اما این حوزه چه حدودی دارد؟ چه مطالعاتی را می‌توان در دسته مطالعات خیریه گنجانده؟

نگاهی به محورهای همین نشریه می‌تواند سرنخ خوبی باشد. چهار محور اصلی عبارت‌اند از: ۱. پژوهش‌های اقتصادی و مدیریتی امر خیر؛ ۲. پژوهش‌های تاریخی و تمدنی امر خیر؛ ۳. پژوهش‌های دینی و حقوقی امر خیر و ۴. پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی امر خیر. می‌توان محور اول را عمده‌تر راجع به سازمان‌های خیریه دانست - شامل اقتصاد خیریه‌ها و مطالعات مدیریتی درباره عملکرد آن‌ها. محور دوم درباره نهاد خیریه به طور کلی است و از این نظر جنبه تاریخی نیز دارد. برای مثال، نهاد وقف در جوامع اسلامی نقشی پررنگ در شکل‌گیری فضاهای عمومی شهری داشته است. بررسی این موارد ذیل محور دوم می‌گنجد. محور سوم را می‌توان از یک نظر فردی‌تر دانست - راجع به آموزه‌های دینی مربوط که عموماً افراد را مخاطب قرار می‌دهند. در نهایت، مورد چهارم ترکیبی از مطالب بالا است - شامل وجه جمعی خیریه در جوامع انسانی که هم ناظر به افراد است و هم ناظر به نهادها و سازمان‌های خیریه. فهرست محورهای بالا نشان از تنوع و گستردگی مطالعات خیریه دارد. می‌توان حدس زد نشریه نیز با این ملاحظه این چهار محور را بیان کرده است که نشان دهد این عرصه گسترده است و پژوهشگران مختلف می‌توانند در مطالعات خیریه مشارکت کنند. همچنان می‌توان به این فکر کرد که آیا بعضی از محورهای مهم باقی نمانده‌اند.

تصور کنید منابعی مالی در اختیار شما گذاشته‌اند تا از تعدادی محدود پژوهش در مطالعات خیریه حمایت کنید. سراغ چه موضوع‌هایی می‌روید؟ مرزهای مطالعات خیریه را چگونه ترسیم می‌کنید؟ یا فرض کنید شما مسئولیتی در یک خیریه دارید. خیریه شما قصد دارد به جای پیروی از دیدگاه‌های متعارف یا سلاقی شخصی، به پژوهش اتکا کند. در چه اموری نیازمند مشارکت پژوهشگران هستید؟ از چه نوع پژوهش‌هایی استقبال می‌کنید؟

این نوشته طرحی اولیه را در این راستا پیش می‌نهد. هدف این است که تصویری از بالا و کلی از زیست‌بوم خیریه و به این ترتیب مطالعات خیریه ارائه دهد. یافتن چنین الگویی از جهات مختلف مفید است. در اینجا، برای مثال، با این هدف از الگوی یادشده استفاده می‌شود: اگرچه تأکید بر نیاز به داده‌های تجربی برای حل بسیاری از مسائل حوزه خیریه ضروری است، همچنان بخشی از مسائل سرشت هنجاری (یا به اصطلاح «اخلاقی» به معنای موسع) دارند و روش پاسخ به آن‌ها متفاوت است. همچنین، با نظر به چنین چارچوبی، می‌توان رویکردهای مختلف به خیریه را فهمید و مقایسه کرد. برای مثال، نمونه «دیگ‌دوستی مؤثر»^۱ مرور می‌شود.

جا دارد درباره جنس بحث حاضر هم توضیحی ارائه شود. روش‌شناسی این نوشته مانند مقاله‌های معمول در علوم اجتماعی نیست؛ زیرا موضوع آن چنان نیست. آنچه در بخش ۲ می‌آید از جنس یک «ادعا» نیست تا استدلال‌هایی به سود آن یا داده‌هایی مشخص در حمایت از آن ارائه شوند، بلکه بیشتر نوعی پیشنهاد یا شاید به تعبیری «فرضیه» است. روش ارزیابی آن بیش از آنکه به استدلال‌های اولیه و مستقل وابسته باشد، به این مربوط است که چنین تصویری چقدر در توصیف و تحلیل ابعاد مختلف زیست‌بوم خیریه مفید است. سپس، وقتی بحث به این می‌رسد که با توجه به این الگو می‌توانیم پرسش‌های مختلف را تفکیک کنیم یا اختلاف دیدگاه‌ها را بهتر بفهمیم، در واقع نوعی حمایت از پیشنهاد اولیه فراهم می‌شود. در بخش ۳، با استناد به منابع درباره دیگ‌دوستی مؤثر، مطالبی را در چارچوب پیشنهاد بخش ۲ مرور می‌کنم.

¹ Effective Altruism

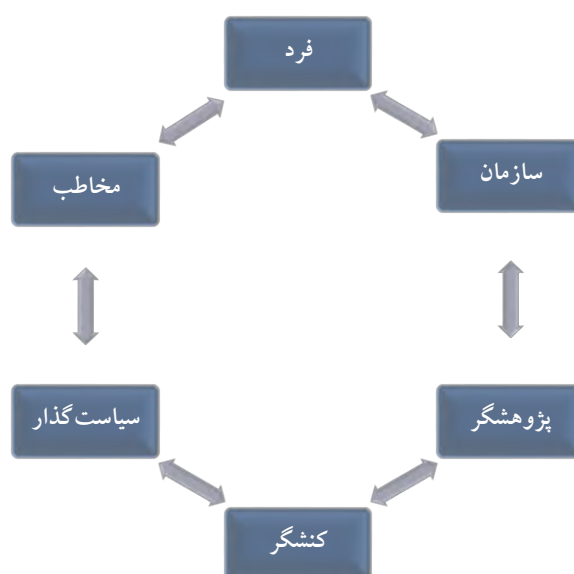
به این ترتیب، اتفاقی نیست اگر خواننده ساختار یا روش این متن را متعارف نیابد، اگرچه برای خوانندگانی دیگر مطلب ویژه‌ای در میان نیست؛ با این حال، این متن می‌تواند به پژوهش‌های متعارف علوم اجتماعی در این حوزه متصل شود. برای مثال، می‌توان پرسید چنین تحلیلی از زیست‌بوم خیریه چقدر مطلوب نظر هر یک از همین بازیگران است - یعنی، به تفکیک، بررسی کنیم کدام یک از این بازیگران با تحلیل شش‌بخشی همدلی بیشتر و کدام کمتر موافق هستند. نهایتاً، از اهداف متن نشان دادن همین است که جنس مسائل زیست‌بوم خیریه و بنابراین، مطالعات خیریه یکدست نیست، بلکه انواعی از پرسش‌ها پیش روی قرار دارند و به همین ترتیب، به انواعی از مطالعات نیاز داریم. به طور ویژه، به مسائل هنجاری اشاره خواهد شد که در وهله اول به فلسفه اخلاق مربوط هستند. اگر این مسائل را به عنوان مسائل جامعه‌شناختی یا روان‌شناختی در نظر بگیریم، عملاً آن‌ها را نادیده گرفته‌ایم و این امر مشکل‌ساز است. در جمع‌بندی به این مطلب بازمی‌گردیم.

ترتیب مطالب از این قرار است: در بخش ۲، شش بازیگر اصلی زیست‌بوم خیریه فهرست می‌شوند و به اختصار، به نمونه‌هایی از مسائلی که در آن سطح مطرح هستند، اشاره می‌شود. سپس، در بخش ۳، نمونه‌ای مشخص مرور می‌شود: دیگر دوستی مؤثر. خواهیم دید دیگر دوستی مؤثر، به عنوان جریانی پرتأثیر در دو دهه گذشته، چگونه با مسائل مطرح‌شده مواجه می‌شود. این بررسی موردی به تشریح بهتر پرسش‌ها و انواع ممکن پاسخ‌ها کمک خواهد کرد. در نهایت، به اختصار به سه نکته از باب جمع‌بندی اشاره خواهد شد.

۲- زیست‌بوم خیریه

منظور از زیست‌بوم خیریه کل افراد و گروه‌ها و نهادهایی است که به نحوی در فعالیت خیریه نقش دارند. در اینجا، احتمالاً نیازی نیست خود «خیریه» را نیز تعریف کنیم؛ اما اجمالاً منظور از خیریه مجموعه‌ای از فعالیت‌ها برای کمک به دیگران است، شامل پیشگیری از مسائل یا برطرف کردن موانع یا بهبود اوضاع (جلوتر خواهیم دید که این تصویر بیش از حد ساده است). در نگاه اول، عرصه خیریه را به واسطه سازمان‌های خیریه یا افراد نیکوکار می‌شناسیم. ولی این زیست‌بوم بازیگران بیشتری دارد. از آن مهم‌تر، مسائلی که پیش روی هر یک از این بازیگران قرار دارند متفاوت است.

برای آنکه درکمان از عرصه خیریه روشن‌تر شود، می‌توانیم این شش بازیگر زیست‌بوم خیریه را تفکیک کنیم: (۱) فرد؛ (۲) مخاطب؛ (۳) سازمان خیریه؛ (۴) سیاست‌گذار؛ (۵) پژوهشگران (خیریه) و (۶) کنشگران (خیریه). البته، ادعا نمی‌شود چنین فهرستی کامل است یا هیچ همپوشانی بین این بازیگران وجود ندارد. همچنان، این دسته‌بندی اولیه می‌تواند به تفکیک مسائل مختلف کمک کند، اگرچه به مرور نیازمند دسته‌بندی‌های دقیق‌تر باشیم.

شکل ۱. بازیگران عرصه خیریه (مؤلف ساخت)

Figure 1. Players of the Charity Ecosystem (created by the author)

وقتی بازیگران مختلف عرصه خیریه را تفکیک کنیم، معلوم می‌شود مسائل این حوزه بسیار متنوع و از یکدیگر متفاوت هستند. آنگاه معلوم می‌شود نقش نظریه‌ها در این حوزه کدام است. در بخش ۳، از باب مثال و مثال‌های انضمامی، دیدگاه دیگر دوستی مؤثر را درباره هر یک از این مسائل مرور می‌کنیم.

۲-۱ فرد

بخش مهمی از عرصه خیریه متکی به افراد است. در اینجا، منظور از افراد کسانی است که به عنوان خیر یا داوطلب نقش ایفا می‌کنند. افراد از آن نظر که مخاطب فعالیت خیریه هستند، جداگانه و در قسمت بعد معرفی می‌شوند.

در سطح فردی، پرسش اصلی این است: (الف) آیا فرد در قبال دیگران وظیفه‌ای دارد؟ آیا ما، به عنوان آدم‌های معمولی، وظیفه‌ای اخلاقی به مشارکت در فعالیت‌های نیکوکارانه داریم؟ این مشارکت را می‌توان به شکل‌های مختلف در نظر گرفت، شامل صدقه دادن و حمایت مالی و صرف وقت و کار داوطلبانه. سپس، پرسشی دیگر مطرح می‌شود: (ب) اگر فرد وظیفه یا تمایل به فعالیت خیریه داشته باشد، باید چه زمینه‌ای را برای مشارکت انتخاب کند؟ فرضاً او می‌تواند با صرف وقت به کسانی که تنها هستند سر بزند یا در توزیع بسته‌های غذای گرم مشارکت کند یا صرفاً به نحوی منظم از خیریه‌های مدنظرش حمایت مالی کند.

به نظر می‌رسد در گفتمان خیریه غالب در جامعه ما، درباره این دو پرسش دیدگاهی مشخص مفروض است (کمی جلوتر اشاره می‌شود بررسی این موارد نیازمند مطالعه تجربی است). نخست آنکه، ظاهراً بسیاری معتقد هستند فعالیت خیریه نوعی کار صرفاً «نیکوکارانه» و «خیر» است، به این معنا که الزامی در این باره وجود ندارد؛ بنابراین، بار اصلی فعالیت خیریه به عهده «نیکوکاران» و «خیرین» است؛ ثروتمندانی که می‌توانند مدرسه و مطب تأسیس کنند. دوم آنکه، ظاهراً تلقی رایج این است که از آنجا که اصل این فعالیت‌ها اختیاری است، فرد در انتخاب حوزه فعالیت هم کاملاً مختار است - این به سلیقه و تمایل فرد وابسته است که در چه زمینه‌ای فعالیت خیریه داشته باشد.

بیباید مطالعات مختلف در این حوزه را مرور کنیم. بخشی از مهم‌ترین مسائل در این سطح، یعنی سطح فرد (نیکوکار)، هنجاری هستند. پرسش این است که چه باید و نبایدی در این باره وجود دارد - آیا کمک به دیگران می‌تواند از مقوله وظیفه باشد؟ آیا در اولویت‌بندی بین گزینه‌ها ملاحظات اخلاقی هم نقش دارند یا همه چیز به سلیق و علائق من وابسته است؟ اما در سطح فردی پرسش‌هایی دیگر هم مهم هستند. برای مثال، اینکه فرد چه درکی از فعالیت خیریه و اهمیت آن داشته باشد در نحوه عملکرد او مؤثر است. مقایسه کنید: سارا و دارا هر دو به این نتیجه رسیده‌اند که باید ماهانه ۵ درصد از درآمد خود را صرف فعالیت خیریه کنند؛ اما آن‌ها تفاوتی دارند. سارا معتقد است فعالیت خیریه برای آن است که وارسنگی از دنیا را تمرین کند و به دارایی خود وابسته نباشد. دارا معتقد است فعالیت خیریه برای آن است که به بعضی از نیازمندان کمک کند تا زندگی بهتری داشته باشند. این دو تلقی ممکن است به تصمیم‌گیری‌های مختلف منتهی شوند. برای مثال، احتمالاً سارا بیشتر تلاش خواهد کرد تا به نحو ناشناس به دیگران کمک کند، مبدا که نیت او به خودنمایی و ریا آلوده شود؛ اما چه‌بسا دارا علنی‌تر فعالیت کند تا شاید، به این ترتیب، دیگرانی را هم با خود هم‌سو کند و کمک بیشتری برای نیازمندان فراهم شود. البته، این تلقی‌ها قابل جمع هستند. نیازی نیست یکی از آن‌ها را انتخاب کنیم؛ اما مهم است که به تنوع این دست پرسش‌ها توجه کنیم.

در سطح فردی، بخشی از پرسش‌ها مشخصاً در دایره فلسفه اخلاق هستند: درباره باید و نباید، درباره درست و نادرست. (آنچه در بخش ۳ خواهد آمد، پرسش‌های این پاراگراف و منظور از «فلسفه اخلاق» را روشن‌تر می‌کند)؛ اما نوعی دیگر از پژوهش‌ها نیز در این حوزه لازم است. برای مثال، مفید است بدانیم نسبت استمرار فعالیت خیریه و تلقی فرد از هدف خیریه چیست؛ یعنی، در مثال بالا، دارا در فعالیت خود بیشتر استمرار دارد یا سارا؟ یا اینکه، در عمل، اطرافیان دارا بیشتر به فعالیت خیریه جلب می‌شوند یا اطرافیان سارا؟ منظور این است که غیر از پرسش‌های اخلاقی که در سطح فردی مهم هستند، برای پاسخ به بسیاری از پرسش‌ها نیز نیازمند انواع پژوهش‌های تجربی هستیم. ضمن اینکه، بعضی از پژوهش‌های دیگر ممکن است برای افراد مهم باشند. برای مثال، شاید کسانی تحت تأثیر این مطلب قرار بگیرند که بر اساس پژوهش‌ها، مشارکت در فعالیت خیریه در بهروزی نقش مثبت دارد.

۲-۲ مخاطب

مخاطب خیریه نیز مسائل ویژه را پیش می‌کشد، متفاوت از سایر بازیگران. منظور از مخاطب خیریه کسانی هستند که هدف فعالیت‌های خیریه هستند. به طور معمول، مخاطب فعالیت خیریه انسان‌ها هستند؛ در عین حال، همیشه این‌طور نیست، مانند زمان‌هایی که محیط‌زیست یا حیوانات غیرانسان هدف قرار می‌گیرند. در اینجا، بر مخاطب انسانی تمرکز می‌کنیم؛ زیرا هم در بیشتر مواقع با مخاطب انسان طرف هستیم و هم عمده مسائل این دسته راجع به انسان‌ها است. در بعضی از موارد دیگر نیز به‌سادگی می‌توان مسائل متناظر در سایر حوزه‌ها را تصور کرد.

فرض کنید خیریه‌ای تصمیم گرفته است برای گروهی از کودکان یک منطقه امکانات درمانی (مانند واکسن یا مکمل غذایی) یا فرهنگی (مانند کتاب یا اسباب‌بازی) فراهم کند. دست‌کم دو رده پرسش در این باره پیش می‌آیند.

نخست، دسته‌ای از پرسش‌ها که راجع به حدودی هستند که خیریه‌ها می‌توانند با هدف خیررسانی در زندگی مخاطب مداخله کنند. منظور مواقعی است که چالش‌هایی وجود دارند. گاهی، خانواده آن کودکان با مشارکت فرزندشان در برنامه‌های خیریه همراه نیستند - اکراه دارند یا حتی صریحاً و قویاً مخالفت می‌کنند. در این موارد چه باید کرد؟ تا کجا می‌توان در این باره اصرار ورزید یا احیاناً از آن هم فراتر رفت؟

دوم، دسته‌ای از پرسش‌ها که به طور کلی‌تری راجع به کیفیت زندگی و بهروزی مخاطب هستند. در بیانی کلی، هدف از فعالیت خیریه (از جمله) بهبود بهروزی مخاطب است. به بیان ساده، فعالیت خیریه بناست زندگی مخاطبان را بهتر از قبل کند؛ به این ترتیب، مسأله «زندگی خوب» در قلب فعالیت‌های خیریه است؛ اما زندگی خوب چیست؟ چه وقت زندگی بهتر می‌شود؟ برای روشن شدن مسأله می‌توانیم موقعیتی ساده را در نظر بگیریم.

فرض کنید در منطقه‌ای دختران حق تحصیل ندارند یا به هر حال، امکانات برای تحصیل ایشان فراهم نیست. حال اگر یک گروه خیریه در آن منطقه فعالیت خود را آغاز کند، تازه گروهی از مخاطبان متوجه این می‌شوند که بعضی از امکانات در اختیار ایشان نبوده است. چه بسا این امر موجب تجربه خشم یا ناراحتی بشود. همچنین، اگر به‌مرور نتوان آن خدمات را ارائه داد، آنگاه تحمل وضعیت برای آن افراد دشوارتر از پیش خواهد بود - دشوارتر از وقتی که تصور نمی‌کردند دختران نیز می‌توانند تحصیل کنند. در این شرایط، فعالیت خیریه به بهبود زندگی مخاطبان کمک کرده است یا خیر؟

نظریه‌های بهروزی متنوع هستند و پاسخ به پرسش بالا به دیدگاه مختار بستگی دارد. بعضی از نظریه‌ها خواهند گفت بهروزی به امیال و برآورده شدن امیال وابسته است. به بیان عرفی، به میزانی که اوضاع بر وفق مراد فرد باشد، سطح بهروزی او به نسبت بالاتر است. در مقابل، به میزانی که امیال برآورده نشده داشته باشد، سطح بهروزی او پایین‌تر است. چنین دیدگاهی ممکن است در نظر اول جذابیتی هم داشته باشد.

اما توجه کنید که در این نوع دیدگاه، برای افزایش سطح بهروزی افراد دو کار مختلف می‌توان کرد: برآوردن امیال یا تغییر امیال. انگار اگر به‌جای تأمین انتظارات افراد کاری کنیم که آن‌ها دیگر انتظارات سابق را نداشته باشند (برای مثال، فکر کنند تحصیل برای ایشان خوب نیست)، آنگاه بهروزی ایشان افزایش یافته است.

در مقابل، بعضی از نظریه‌ها بهروزی را مقوله‌ای عینی می‌دانند. به میزانی که بعضی از امور در زندگی فرد باشند (برای مثال، سلامت، سواد، سرور)، بهروزی او بیشتر است. جزئیات اینکه دقیقاً وجود چه اموری زندگی را بهتر می‌کند، به جزئیات نظریه وابسته است؛ اما مسأله این است که بهروزی یا کیفیت زندگی صرفاً به تلقی خود فرد بستگی ندارد؛ از این رو، طبق این نظریه، چه‌بسا کسانی از زندگی خود رضایت داشته باشند، اما در واقع زندگی ایشان بد باشد. گروهی را تصور کنید که به ایشان آموخته شده است زندگی‌شان ارزشی مستقل ندارد و هدف از زندگی ایشان خدمت‌گزاری به گروهی «والا تر» است. طبق نظریه فعلی، چه‌بسا بهروزی این گروه بسیار پایین باشد، حتی اگر خودشان به وضعی که دارند رضایت داده باشند (برای تفکیک پرسش‌های این حوزه و مرور نظریه‌های اصلی، ببینید: Heathwood, 2021).

برگردیم به مطالعات خیریه. روشن است، بخشی از مسائل این حوزه در زمینه فلسفه اخلاق به معنای عام هستند. مقوله زندگی خوب، به وصفی که گذشت، در همین حوزه می‌گنجد؛ اما بخشی زیاد از مسائل نیز به قلمروهای دیگر، از روان‌شناسی تا پزشکی، بستگی دارند. برای مثال، به میزانی که تمایلات و خواست‌های مخاطبان در کیفیت زندگی ایشان مهم باشند، برای اطلاع از خواسته‌های ایشان نیازمند پژوهش تجربی هستیم. برای برنامه‌ریزی و آمادگی در مواجهه با مسائل احتمالی، مطالعات جامعه‌شناختی به درک وضعیت هر منطقه کمک می‌کنند. همچنین، اگر سلامتی (جسمی و روانی) مهم است، نحوه فراهم آوردن آن از جمله در حوزه پزشکی و روان‌شناسی است.

۲-۳ سازمان

اما مسائل پیش روی سازمان‌های خیریه متفاوت از افراد هستند؛ با این حال، بخشی زیاد از مسائلی که در سطح سازمانی با آن‌ها طرف هستیم، به مسائل دو دسته قبل، یعنی فرد و مخاطب، وابسته هستند. بیایید به این فکر کنیم که پرسش‌های اصلی پیش روی سازمان‌های خیریه کدام هستند. به نظر می‌رسد پرسش‌های زیر هم در بین چنین پرسش‌هایی جای دارند: الف)

کدام اهداف یا فعالیت‌ها اولویت دارند؟ ب) چه اقداماتی در ارتباط با افراد مجاز هستند؟ پ) چه اقداماتی در سطح مدیریتی مجاز هستند؟ به اختصار این سه پرسش را توضیح می‌دهم.

پرسش اول درباره اولویت است. شاید مهم‌ترین پرسش پیش روی سازمان‌های خیریه این باشد که در چه حوزه‌ای باید فعالیت کنند. همان‌طور که در بخش فرد (۱-۲) بیان شد، اینجا نیز می‌توان پرسید که آیا سازمان‌ها در انتخاب فعالیت‌های خود مختار هستند یا وظایفی دارند. بنا نیست در اینجا از پاسخی مشخص دفاع شود؛ ولی برای اینکه جدیت پرسش معلوم باشد این وضعیت را در نظر بگیرید. گروهی از جوانان یک شهر کوچک دور هم جمع شده‌اند و قرار گذاشته‌اند از مردم شهر کمک‌های مالی جمع کنند تا فعالیتی خیریه راه بیندازند. در این شهر مسائل فراوان هستند - بسیاری از کودکان به آب سالم و تحصیل دسترسی ندارند، فرصت‌های شغلی بسیار محدود هستند، و تهیه غذای باکیفیت روزانه برای بسیاری از خانواده‌ها دشوار است. فرض کنید در این شرایط گروه خیریه تصمیم بگیرد تمام منابع خود را برای این هدف صرف کند: کمک به خانواده‌های سالمند. نیز تصور کنید در این شهر فقط یک خانواده سالمند هست که وضعیت به نسبت خوبی هم دارد. صدا البته، این خانواده می‌تواند از کمک‌های نیکوکاران بهره‌مند شود؛ با این حال، شاید احساس کنید مشکلی در کار است. شاید اگر این گروه خیریه از شما مشورت می‌خواست، سعی می‌کردید توجه ایشان را به مسائل دیگر هم جلب کنید - مسائلی که شاید (فقط شاید) از جهاتی در این موقعیت مشخص به نحوی اولویت می‌داشتند.

مسئله اولویت‌بندی چیز عجیبی نیست. در مسائل مالی راهی جز اولویت‌بندی نداریم. در سطح شخصی، تهیه غذای سالم بر خرید لوازم تزئینی اولویت دارد. در سطح پزشکی، رسیدگی به بعضی از بیماری‌ها به بعضی دیگر و رسیدگی به بعضی از بیماران (برحسب شرایط عمومی سلامت) به بعضی دیگر اولویت دارد. اتفاقاً، در حوزه‌های مختلف، الگوهایی پیچیده برای اولویت‌بندی و تصمیم ایجاد شده‌اند و استفاده می‌شوند.

به این ترتیب، یکی از مسائل پیش روی سازمان‌های خیریه اولویت‌بندی است. در حاشیه، بد نیست اشاره کنم که به نظر می‌رسد می‌توان بین دو نوع خیریه تفاوت گذاشت: خیریه‌های عام‌المنفعه که با مشارکت گروهی و با هدف عام کار خیر ایجاد شده‌اند و خیریه‌های شخص‌بنیاد که بانیان آن‌ها با انگیزه‌های شخصی و مشخص آن‌ها را تأسیس کرده‌اند. تصور من این است که مسئله اولویت‌بندی در این دو نوع خیریه متفاوت است. به نظر می‌رسد اگر کسی عزیزی را به واسطه یک بیماری یا حادثه مشخص از دست داده باشد، قابل فهم است که خیریه‌ای در آن حوزه تأسیس کند و برای توسعه فعالیت‌های آن بکوشد؛ اما شاید وضع فرق کند اگر خیریه‌ای که به نحو جمعی و بدون برنامه قبلی تأسیس شده است، بدون محاسبه و بررسی مشخصی و تقریباً اتفاقی برنامه‌هایش را صرف همان بیماری مشخص کند؛ اما بررسی این بحث مجالی مستقل را می‌طلبد.^۱

پرسش دوم درباره ارتباط سازمان با افراد است. سازمان‌های خیریه ناگزیر برای فعالیت‌های خود دعوت به حمایت می‌کنند. پرسش این است که راهبردهای آن‌ها برای این کار ممکن است چه باشند و چه محدودیت‌هایی در کارشان وجود دارند. این پرسش هم وجه اخلاقی دارد و هم وجه تجربی. از طرفی، پرسش این است که چه نوع تبلیغاتی تأثیرگذارتر است

^۱ برای ادامه این بحث باید به دو ایده توجه داشت: یکی بی‌طرفی (impartiality) و دیگری وظایف خاص (special obligations). از یک سو، اخلاق مستلزم نوعی بی‌طرفی است. حساب و کتاب خودخواهانه یا قبیله‌گرایی به نگاه اخلاقی فاصله دارد؛ در عین حال، به نظر می‌رسد ما در اخلاق جایی برای وظایف ویژه هم داریم، مانند اینکه والدین حق دارند در شرایط برابر فرزند خود را به دیگری ترجیح بدهند. برای مثال، اگر دو کودک در حال غرق شدن باشند و فرد نتواند هر دو را نجات دهد، اخلاقاً بی‌اشکال و حتی شاید لازم است که او فرزند خود را نجات بدهد. در درس‌نامه‌های مقدماتی فلسفه اخلاق، در حین معرفی و ارزیابی پیامدگرایی به این بحث اشاره می‌شود. بی‌طرفی از جذابیت‌های این نوع نظریه‌هاست؛ ولی ضعف در توضیح وظایف ویژه چالشی را پیش روی آن‌ها قرار می‌دهد (برای مثال، فصل ۵ از این درس‌نامه را ببینید: Shafer-Landau, 2019).

و می‌تواند افراد را به مشارکت برانگیزد. پژوهشگران زیادی در این حوزه کار می‌کنند، مانند آنچه در عرصه اقتصاد رفتاری به کار گرفته می‌شود. اما پرسشی اخلاقی هم در کار است: تا کجا می‌توان در این نوع فعالیت‌ها به احساسات مخاطب متوسل شد؟ آیا محدودیتی در استفاده از این شیوه وجود دارد؟ برای مثال، با نظر به رویکردهایی که نسبت به همدلی و محوریت آن چندان خوش‌بین نیستند (برای نمونه، ببینید: Bloom, 2016)، آیا تمرکز خیریه‌ها بر چنان تبلیغاتی به‌جاست یا نه؟

ضمناً، در اینجا مسأله‌ای کلی‌تر هم هست. این امر به عهده خیریه‌هاست که مایل هستند در چه قالبی و با چه ادبیاتی افراد را به مشارکت دعوت کنند. برای مثال، شاید خیریه‌ای سعی کند افراد را قانع کند که ایشان «وظیفه» دارند در فعالیت‌های خیریه مشارکت کنند. دیگری ممکن است به ایشان بگوید مشارکت در فعالیت‌های خیریه برای خودشان بهتر است. دیگری شاید صرفاً به این توجه بدهد که افراد می‌توانند به‌سادگی اقدامی بزرگ کنند و چندان به انگیزه‌های نیکوکاران توجه نکنند. اثرگذاری و سایر ابعاد هر یک از این شیوه‌ها (که قابل جمع هم هستند) می‌تواند موضوع پژوهش باشد.

در نهایت، پرسش سوم درباره مدیریت سازمان خیریه است. در نظر بگیرید تلقی بسیاری از افراد این است که در سازمان‌های خیریه شایسته آن است که همه فعالیت داوطلبانه داشته باشند و منابعی که از سوی نیکوکاران در اختیار سازمان خیریه قرار گرفته‌اند فقط برای مخاطب نهایی مصرف شوند. این تلقی در ظاهر جذاب هم هست؛ ولی بیایید موقعیت‌های دیگر را هم در نظر بگیریم. فرض کنید خیریه‌ای به این گزینه فکر کند که یک مدیر مالی استخدام کند و به او حقوق جالب توجه (یعنی قابل رقابت با شرکت‌های انتفاعی) بپردازد؛ در عین حال، هدف خیریه این باشد که این مدیر بتواند منابع سازمان را به‌خوبی اداره و به نحو بهینه استفاده کند. چه‌بسا این خیریه بتواند در نهایت از مخاطبان بیشتری حمایت کند. آیا چنین اقدامی مجاز است؟

وجه دیگر از مسائل مدیریتی پیش روی سازمان‌های خیریه نحوه تعامل با دیگر خیریه‌هاست. سازمان‌های خیریه از سویی هدف مشترک دارند. با توجه به «غیرانتفاعی» بودن این نوع سازمان، گویی اصل بر همکاری و تعامل بین ایشان است. از سوی دیگر، این سازمان‌ها در جلب حمایت‌های مالی و جذب نیروی انسانی نوعی رقابت دارند. با این اوصاف، الگوهای مدیریت سازمان‌های خیریه و تعامل بین‌سازمانی وجوهی دارند که نیازمند مطالعه مستقل هستند.

برای همه موارد بالا، به پژوهش‌هایی مختلف نیاز است. از سویی، شاید گفته شود این از وظایف سازمان خیریه است که باید نیکوکاران حامی خود را در جریان تصمیم‌هایش در حوزه مدیریتی بگذارد. از سوی دیگر، به پژوهش‌های اقتصادی و مدیریتی نیاز است تا معلوم شود، بنا به مطالعات، کدام شیوه‌های مدیریت سازمان‌های خیریه موفق‌تر بوده‌اند. خود این پرسش مرتبه بالاتر نیز از مسائل پیش روی سازمان‌هاست — یعنی رویه اتخاذ تصمیم درباره مدیریت سازمان‌های خیریه.

۲-۴ پژوهشگر

یکی از پیامدهای پیشنهاد حاضر آن است که درکی موسع‌تر از مقوله «پژوهش‌های مربوط به حوزه خیریه» خواهیم داشت. تا اینجا، دیدیم در هر یک از سطوح قبل به مطالعاتی مختلف نیاز است و باید به رشته‌های دانشگاهی متنوعی رجوع کرد. همین مطلب در سطوح بعدی (مربوط به کنشگر و سیاست‌گذار) هم صدق می‌کند.

پژوهش در حوزه خیریه را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد. گاهی پژوهش ناظر به زیست‌بوم خیریه است و گاهی پژوهش ممکن است از سوی زیست‌بوم خیریه استفاده شود، اگرچه موضوع آن ظاهراً به مقوله خیریه مربوط نیست.

مثال آب یا انرژی پاک را در نظر بگیرید. این حوزه‌ها واضحاً دانشگاهی هستند و همواره می‌دانسته‌ایم که اهمیت عملی دارند؛ اما در چارچوب فعلی، می‌توانیم ببینیم این پژوهش‌ها می‌توانند برای اهداف خیریه به معنای عام اهمیت حیاتی داشته

باشند. نمونه دیگر هوش مصنوعی است. با توجه به امکان‌ها و احیاناً تهدیدهایی که هوش مصنوعی می‌تواند رقم بزند (یا در حال حاضر رقم زده است)، این حوزه به خطرات وجودی^۱ ارتباطی نزدیک دارد؛ از این رو، مطالعه و پژوهش در این حوزه می‌تواند برای افراد نوعی انتخاب و تصمیم با هدف خیریه باشد، چنانکه حمایت از پژوهش‌های این عرصه نیز هزینه‌کرد در راستای خیریه است.

به معنایی عام، اصولاً پژوهش‌ها در راستای توسعه درک ما از جهان هستند و مستقیم یا غیرمستقیم به بهبود اوضاع کمک خواهند کرد؛ از این رو، هر پژوهشی ممکن است به نحوی در راستای اهداف خیریه باشد. تفاوت پژوهش‌ها عمدتاً در این است که چقدر از نظر اثرگذاری در این حوزه نزدیک و بی‌واسطه هستند و چقدر فعالان زیست‌بوم خیریه متوجه اهمیت آن‌ها شده‌اند.

یکی از نکات مهم در این تلقی این است که برای آنکه پژوهشی را برای زیست‌بوم خیریه مفید بدانیم، نیازی نیست پژوهشگر نیت یا انگیزه‌ای خاص داشته باشد؛ در عین حال، یکی از اهداف بعضی از سازمان‌های خیریه و کنشگران خیریه می‌تواند این باشد که توجه پژوهشگران را به مقوله خیریه به این معنای عام جلب کنند. چه‌بسا گاهی پژوهشگران بتوانند از بین دو موضوع دست به انتخاب بزنند و یکی از آن‌ها ارتباطی نزدیک‌تر به بهبود اوضاع داشته باشد.

برای این کار لازم است درکی فراگیرتر از مقوله خیریه در میان بازیگران این زیست‌بوم جا بیفتد و جای تلقی‌های مضیق را بگیرد. به این فکر کنید که چه‌بسا اگر پژوهشگری فقط و فقط به نحو معمول و استاندارد پژوهش‌های دانشگاهی خود را انجام دهد، اثرگذاری بیشتری داشته باشد تا اینکه بخواهد بخشی از زمان خود را به نحو هفتگی به فعالیت‌های داوطلبانه اختصاص دهد. توجه داریم که فعالیت‌های داوطلبانه کارکردهایی متنوع دارند و لزومی ندارد فعالیت‌های مختلف را غیرقابل جمع ببینیم؛ اما منظور این است که اگر درکی موسع از زیست‌بوم خیریه داشته باشیم، بعضی از محاسبات یا استدلال‌های ما تغییر خواهد کرد. در آن صورت، می‌توانیم ببینیم رده پژوهشگرانی که به زیست‌بوم خیریه کمک می‌کنند یا می‌توانند کمک کنند، گسترده‌تر از آن است که شاید در ابتدا به نظر برسد.

۵-۲ کنشگر

در اینجا، کنشگری مقوله‌ای جدا از سایر موارد در نظر گرفته شده است، اگرچه به معنایی، بعضی از دیگر بازیگران را نیز می‌توان نوعی کنشگر هم دانست. در اینجا، کنشگران نوعی نقش ارتباطی بین بازیگران مختلف را ایفا می‌کنند.

کنشگری می‌تواند در شکل‌هایی مختلف محقق شود و بیشتر نوعی نقش و فعالیت است تا شخص. پژوهشگران می‌توانند نوعی نقش کنشگری نیز در سازمان‌های خود داشته باشند؛ به این صورت که توجه سایر پژوهشگران یا تصمیم‌سازان مراکز پژوهشی را به مسائل مدنظر خود جلب کنند. یا گروهی از افرادی که در مقام نیکوکار فعالیت می‌کنند، می‌توانند به عنوان کنشگر نیز در مطبوعات یا به طور کلی رسانه‌ها فعالیت کنند؛ در عین حال، کسی می‌تواند عمدتاً نقش کنشگری داشته باشد، بی‌آنکه به معنای متعارف کار خیر (برای مثال، کار داوطلبانه) کند.

فرض کنید در نقطه‌ای غیراصولی سدی در حال احداث باشد. ساخت این سد و فعالیت آن موجب آسیب رسیدن به موجودات زنده آن منطقه و بنابراین، تخریب محیط‌زیست در آن منطقه می‌شود که این امر برای همه، از جمله انسان‌ها، مضر است. از طرف دیگر، این نوع مسائل معمولاً بر وجوه دیگر زندگی انسان‌های منطقه نیز تأثیر منفی می‌گذارند - از پیامدهای مربوط به سلامت گرفته تا اقتصاد. کنشگری در حوزه‌های مهم (مانند محیط‌زیست) می‌تواند از فعالیت‌های مهم خیریه باشد.

¹. Existential risks

در این مثال، کنشگر می‌تواند افراد و سازمان‌ها را به فعالیت دعوت کند و آن‌ها را در جریان موضوع قرار دهد، تصویری از شرایط مخاطبان خیریه ارائه دهد، پژوهشگران را به مسائل مربوط سوق بدهد، سیاست‌گذاران را به همکاری یا مداخله وادارد و مواردی از این دست.

همانند آنچه درباره پژوهشگر گفته شد، در تصویر پیشنهادی از زیست‌بوم خیریه، کنشگری خیریه نیز از جهاتی فراگیرتر از آن است که شاید در ابتدای امر به نظر برسد. اصولاً شاید هر نوع کنشگری را بتوان نوعی کنشگری در حوزه خیریه دانست. کنشگری تلاش برای بهبود اوضاع است و خیریه نیز به معنای عام همین هدف را دنبال می‌کند.

۶-۲ سیاست‌گذار

کل عرصه خیریه در بستری اجتماعی شکل می‌گیرد که از جهات مختلف تابع شرایط (شامل قوانین و مقررات) است. سیاست‌گذار، چه به طور کلی و چه از آن نظر که به عرصه خیریه نزدیک‌تر است، می‌تواند در نگاه و تصمیم‌های خود در زیست‌بوم خیریه اثرگذار باشد، به نحو مثبت یا منفی.

برای مثال، طبق آنچه در بالا گفته شد، به ویژه درباره پژوهشگران، امتیازهایی که ممکن است به سازمان‌های خیریه اختصاص یابند می‌تواند شامل حال بعضی از مراکز دانش‌بنیان هم بشوند. این مرزگذاری بین عرصه خیریه و عرصه‌های غیرخیریه لزوماً مفید نیست. چه‌بسا در اثر فعالیت افراد و سازمان‌ها و کنشگران، توجه بعضی از سیاست‌گذاران به این نوع مقوله‌ها جلب شود و بتوانند وارد عمل بشوند.

در این باره، سیاست‌گذار قاعداً از پژوهش‌های مربوط تأثیر خواهد گرفت. این تأثیرپذیری گاه مستقیم است، یعنی تصمیم او متأثر از پژوهش‌های مشخصی است و گاه غیرمستقیم، مانند وقتی که کنشگری و فعالیت سازمان‌ها که خود متأثر از پژوهش‌های مربوط است، سیاست‌گذار را به سمتی مشخص سوق می‌دهد؛ در عین حال، نحوه اثرگذاری و فعالیت سیاست‌گذاران در زیست‌بوم خیریه نیز خود می‌تواند موضوع مطالعه باشد.

در نهایت، لازم است از یک سوءبرداشت احتمالی جلوگیری کنم. منظور من از بازیگر سیاست‌گذار این نیست که کسانی از بالا و صرفاً به عنوان تصمیم‌گیر در این باره نقش ایفا کنند. در اینجا، سیاست‌گذاری را بیشتر به عنوان نوعی فعالیت مدنظر داریم. چه‌بسا در بسیاری از موارد سیاست‌گذاری ویژه‌ای نیاز نباشد. یا روشن است که در این حوزه، بازیگران مختلف زیست‌بوم خیریه همه باید نقش داشته باشند و مشارکت کنند. به هر ترتیب، منظور این نیست که ناگزیر باید کسانی مسئول این امر باشند که برای این عرصه ویژه، تصمیم‌های بالا به پایین مشخصی اتخاذ کنند.

در این بخش، پیشنهادی اولیه در این باره طرح شد که بازیگران عمده زیست‌بوم خیریه را در چه سطوحی می‌توانیم از هم تفکیک کنیم. در این پیشنهاد شش بازیگر اصلی داریم. نکته مهم این است که مسائلی که پیش روی این بازیگران قرار دارند با یکدیگر متفاوت هستند. پرسش‌هایی که در سطح فردی نیکوکاران مطرح هستند، بیشتر مواقع از پرسش‌هایی که در سطح سازمان‌های خیریه طرح می‌شوند، متفاوت هستند. اهمیت ماجرا در این است که وقتی تفاوت مسائل را در نظر بگیریم، خواهیم دید مطالعات خیریه عرصه‌ای گسترده‌تر و پیچیده‌تر است.

به علاوه، از پیامدهای تصویر بالا این است که شاید رسیدن به چیزی به مثابه «نظریه خیریه» چندان هدف در دسترس یا حتی مطلوبی نباشد. منظور از نظریه خیریه این است: دیدگاهی ساده و مختصر که بخواهد به نحوی به همه مسائلی که پیش روی بازیگران زیست‌بوم خیریه قرار دارند، پاسخ دهد. از طرفی، با توجه به تنوع مسائلی که در سطوح مختلف داریم، معلوم نیست چرا باید بکوشیم به آن پرسش‌ها به صورت یکجا و تحت مقوله‌ای واحد پاسخ دهیم. از سوی دیگر، با توجه به تفاوت

اساسی مسائل در این حوزه، اصلاً معلوم نیست آیا می‌توان دیدگاهی ساده و مختصر داشت که به همه آن‌ها پاسخ دهد یا خیر. تلاش برای نیل به نظریه‌ای ساده و مختصر گاهی باعث می‌شود پیچیدگی‌ها را نبینیم و بنابراین، از جوهی مهم غفلت کنیم. به ویژه در حوزه خیریه که اهداف عملی و مشخصی داریم، عجیب است که به خاطر دست‌وپا کردن نوعی «نظریه» در مسیری حرکت کنیم که هزینه‌های عملی دارد. در مقابل، ما به دیدگاه‌های منسجم نیاز داریم که به مسائل سطح فردی در عرصه خیریه پاسخ دهند، به مسائل سطح سازمانی در حوزه خیریه پاسخ دهند و به همین ترتیب.

جا دارد به نکته‌ای دیگر هم اشاره شود. بازیگران زیست‌بوم خیریه متفاوت از نهادهای عمده جامعه هستند. برای مثال، در تصویر شش‌بخشی بالا، به رسانه یا آموزش به طور مشخص اشاره نشده است. به نظر می‌رسد سطح این نهادها با سطح بازیگرانی که پیش‌تر بیان شد، یکسان نیست. جامعه نهادهایی مختلف دارد: نهاد سلامت، نهاد آموزش، نهاد رسانه و مانند این‌ها. می‌توان به طور مستقل به این موضوع رسیدگی کرد که افراد یا سازمان‌ها یا کنشگران در کدام یک از این نهادها فعالیت می‌کنند یا از هر نهاد به چه نحو می‌توانند استفاده کنند؛ اما نیازی نیست که چیزی به عنوان «رسانه» یا «آموزش» را به عنوان یک بازیگر در نظر بگیریم. بازیگران بالا نوعی عاملیت دارند و گویی نهادها فضاهایی هستند که عاملان در آن‌ها دست به اقدام می‌زنند. از این نظر، تفاوتی بین این موارد هست.

در نهایت، جا دارد به این پرسش بپردازیم: روابط بین این بازیگران شش‌گانه به چه نحو است یا به چه نحو باید باشد؟ روشن است که این دو پرسش متفاوت هستند: (۱) اینکه روابط بین این بازیگران چگونه است و (۲) اینکه روابط بین این بازیگران چگونه باید باشد. برای مثال، در جوامع مختلف (یعنی زیست‌بوم‌های خیریه مختلف)، روابط بین پژوهشگر و سازمان یا پژوهشگر و سیاست‌گذار متفاوت هستند. یا در نظر بگیرید چقدر فعالیت سازمان‌های خیریه یا کنشگران به نظر و خواست مخاطب خیریه (در مواردی که شدنی است) توجه دارد. اینکه وضعیت در حال حاضر از چه قرار است در هر مورد خاص مستلزم مطالعه موردی است. منظور این است که چنین مطالعه‌ای چه‌بسا در موضوع‌های مختلف خیریه متفاوت باشد. شاید در بحث خیریه‌های زیست‌محیطی ارتباط بین پژوهشگر و سازمان قوی‌تر باشد و در خیریه‌هایی دیگر این ارتباط کمتر باشد.

این نکات به پرسش اول مربوط بودند - اینکه اوضاع چگونه است. درباره پرسش دوم چه می‌توان گفت؟ ارتباط بین این بازیگران باید به چه نحو باشد؟ پاسخ به این پرسش نوعی اتخاذ موضع است؛ از این رو در اینجا، که بناست چارچوبی نسبتاً خنثی طرح شود، از دیدگاهی مشخص دفاع نمی‌شود؛ اما می‌توانیم چند مثال را مرور کنیم که چرا تعیین نوع رابطه مناسب بین این بازیگران به دیدگاه خیریه بستگی دارد. با نمونه سازمان شروع کنیم. نقش سازمان‌ها در زیست‌بوم خیریه چقدر مهم است؟ یا به عبارت دیگر، مطلوب کدام است: اینکه افراد (نیکوکاران) به طور مستقیم به مخاطب خیریه کمک کنند یا اینکه افراد فقط با سازمان‌ها در ارتباط باشند و فقط سازمان با مخاطب خیریه در ارتباط باشد؟ این دو دیدگاه متفاوت هستند. آنچه نظر ما در این باره را مشخص می‌کند از طرفی، تلقی‌مان از سازمان‌ها و مزیت‌ها و معایب آن‌هاست و از طرف دیگر، به درک ما از وجه اهمیت فعالیت خیریه بستگی دارد. اگر هدف پرورش بعضی از خصلت‌های شخصی در فرد باشد، شاید بهتر باشد او به سازمان‌ها متوسل نشود و به طور مستقیم فعالیت خیریه کند. اگر هدف برطرف کردن مسائل در مقیاس بزرگ و بهبود اوضاع جهان باشد، بهتر است در ایجاد سازمان‌های مؤثر بکوشیم.

نمونه دیگر از اختلاف دیدگاه درباره روابط بین بازیگران راجع به نقش سیاست‌گذار در زیست‌بوم خیریه است. متأثر از دیدگاه‌های نظری در فلسفه سیاسی یا ملاحظات عملی در مدیریت سازمان‌های خیریه، شاید کسانی فکر کنند کار زیادی به عهده سیاست‌گذار نیست و بهتر است نقش حداقلی برای او قائل شویم. در این صورت، نقش کنشگران و پژوهشگران و سازمان‌ها پررنگ‌تر خواهد بود و کار سیاست‌گذار محدودتر (برای مثال، در حد پیشگیری از بعضی موارد سوءاستفاده) است.

در مقابل، ممکن است کسانی معتقد باشند نقش سیاست‌گذار ضروری است. ضمن اینکه، چنین موضوعی می‌تواند به سیاق جوامع مختلف بستگی داشته باشد. اگر در جامعه‌ای اصولاً سیاست‌گذار در عرصه‌های مختلف (مانند بازار) نقش پررنگ داشته باشد، احتمالاً دشوارتر می‌توان گفت که نباید در زیست‌بوم خیریه نقشی داشته باشد.

با این اوصاف، تعمداً نه توصیفی مشخص از نسبت فعلی بازیگران زیست‌بوم خیریه ارائه شده و نه الگویی مشخص پیشنهاد شده است. باری، برای آنکه تصویری بهتر از مسائل پیش روی شش بازیگر زیست‌بوم خیریه داشته باشیم و ببینیم چگونه می‌توان پاسخ‌هایی برای پرسش‌های عمده در این بخش ارائه کرد، در ادامه، یک نمونه عینی را بررسی می‌کنیم. در دو دهه گذشته، جنبش دیگرددوستی مؤثر از جهات مختلف در عرصه خیریه تأثیرگذار بوده است. در بخش بعد، ابتدا معرفی مختصری از این جنبش ارائه می‌شود. سپس، به اجمال مرور می‌شود که این جنبش در هر سطح چه رویکردی دارد.

۳- نمونه دیگرددوستی مؤثر

جنبش دیگرددوستی مؤثر ریشه‌هایی فلسفی دارد. بنیان‌گذاران اولیه و اصلی این جنبش دو فیلسوف جوان آکسفوردی بودند - ویلیام مک‌اسکیل^۱ و توبی اُرد^۲. این دو نیز مشخصاً تحت تأثیر دیدگاه‌های پیتر سینگر^۳ بودند، کسی که در مقاله‌ای در سال ۱۹۷۲ از این دفاع کرده بود که ما وظیفه داریم به دیگران کمک کنیم و این نوع فعالیت صرفاً لطف و چیزی فراتر از وظیفه نیست (Singer, 1972). در جای دیگر، این جنبش با جزئیاتی کمی بیشتر معرفی و به بعضی از چالش‌های پیش روی آن اشاره شده است (اسلامی، در دست چاپ). در اینجا، صرفاً رویکرد کلی این جنبش به اختصار بیان می‌شود.

دیگرددوستی مؤثر از سویی، یک رویکرد به مقوله خیریه است و از سوی دیگر، یک جنبش عینی - جنبشی است که سازمان‌های خیریه متنوعی خود را ذیل آن معرفی می‌کنند، وبسایت‌ها و بنیادهای خود را دارد، پیشگامان و فعالان خود را دارد و مواردی از این دست. ایده کلی این جنبش این است: ما در قبال نیازمندان وظایفی داریم. البته، تبلیغات این جنبش برای ترغیب کردن افراد به پیوستن به آن لزوماً بر الزام اخلاقی و مواردی مانند آن تأکید نمی‌کند، بلکه سعی می‌کند نشان دهد ما می‌توانیم با حمایت مالی مختصر و مستمر خود تأثیرات بزرگ داشته باشیم - برای مثال واقعاً جان چند نفر را در سال نجات بدهیم یا از بیماری ده‌ها کودک در ماه پیشگیری کنیم. نکته کلیدی در این جنبش تأکید بر ضرورت اثربخشی یا مؤثر بودن است - اگر می‌توانیم با منابع خود به جای یک نفر به بیست نفر کمک کنیم، بر ماست که به بیست نفر کمک کنیم. این مثال را در نظر بگیرید. در بعضی از کشورها، ده‌ها هزار دلار هزینه می‌شود تا یک سگ را تربیت کنند تا راهنمای یک شخص نابینا باشد؛ در حالی که با همان مبلغ می‌شود از نابینا شدن صدها کودک جلوگیری کرد (Singer, 2015, p. 111). ایده این جنبش این است که اثربخشی فعالیت‌ها را باید به واسطه پژوهش‌های مربوط بررسی کرد و سپس، اخلاقاً باید گزینه مؤثرتر را برگزید.

بیایید مرور کنیم که این رویکرد چگونه با مسائل طرح‌شده در بخش ۲ مواجه می‌شود. از این نمونه استفاده می‌کنیم؛ زیرا دیگرددوستی مؤثر رویکردی نسبتاً ساده و منسجم را ارائه می‌دهد؛ از این رو، اگرچه می‌توانیم گاهی با پاسخ‌های آن موافق نباشیم، کمک می‌کند تا پرسش‌ها را بهتر بفهمیم و گزینه‌های بدیل را روشن‌تر ببینیم.

1. William MacAskill

2. Toby Ord

3. Peter Singer

۳-۱ فردی

در پرتوی دیگر دوستی مؤثر، اولین نکته این است: همه ما وظایف اخلاقی در قبال دیگران داریم و این طور نیست که فقط گروهی مشخص خیر باشند و دیگران بتوانند هیچ کار نکنند. این مهم است که خود افراد - یعنی عموم مردم یک جامعه - درباره مقوله خیریه و وظایف شخص خودشان چگونه فکر می‌کنند. به علاوه، این جنبش بر مؤثر بودن تأکید دارد؛ از این رو، افراد را تشویق می‌کند تا به سمت سازمان‌های خیریه مؤثر بروند؛ به این معنا که در انتخاب سازمان خیریه‌ای که به آن کمک می‌کنیم ملاک‌های مهم و عینی وجود دارند و موضوع سلیقه‌ای نیست. در این باره، نکاتی بیشتر در بخش ۳-۳ بیان می‌شوند. سپس، افراد هستند که به بعضی از سازمان‌های خیریه (یا جریان‌ها و جنبش‌ها) می‌پیوندند و اقبال نشان می‌دهند یا از آن‌ها پرهیز می‌کنند. از این نظر، مجدداً مهم است که افراد چگونه در این باره فکر می‌کنند. با این اوصاف، دیگر دوستی مؤثر از این منظر می‌تواند نوعی دیدگاه فردی باشد که عموم مردم جامعه بتوانند به واسطه آن درباره مسائل فردی در این حوزه فکر کنند.

در اینجا، یک نکته کلیدی دیگر هم هست که در مرز بین بازیگران اصلی (از طرفی، افراد و از طرف دیگر، سازمان‌ها و کنشگران) قرار دارد: اینکه نگاه افراد به حوزه خیریه چه باشد. در واقع، دیگر دوستی مؤثر از این نظر راهبردی مشخص دارد: اگرچه مبنای دیگر دوستی مؤثر به وضوح دیدگاهی در فلسفه اخلاق است و پیشگامان آن هم از همین پشتوانه برخوردار هستند، در تبلیغات آن‌ها لزوماً بر «اخلاق» تأکید نمی‌شود. بسیاری از تبلیغات از جنس آگاهی‌بخشی است. این مهم است که مردم بدانند که شاید بتوانند با چند میلیون تومان مانع از مرگ یک انسان بشوند و بدانند سازمان‌هایی که طرف گفت‌وگو با آن‌ها هستند، در گزارش واقعیت‌ها و پیگیری اهداف، شفاف و دقیق هستند. گاهی همین امر برای برانگیختن دیگران به کمک کافی است. همچنین، در دیگر دوستی مؤثر، بر وجوه معناداری و معنابخشی نیز تأکید می‌شود. این مهم است که وقتی افراد فعالیت‌های خیریه انجام می‌دهند (شامل حمایت مالی از سازمان‌های خیریه)، از نظر شخصی نیز مزیت‌هایی را کسب می‌کنند. برای مثال، این نوع اقدامات می‌تواند به بخشی از زندگی افراد معنایی ببخشد و انگیزه فعالیت و کار بیشتر باشند.

در نهایت، جا دارد به وجهی دیگر نیز اشاره کنم که هم به بخش افراد مربوط است و هم سازمان‌ها. قبلاً اشاره شد که در دیگر دوستی مؤثر هدف نهایی بهبود اوضاع است، نه (برای مثال) کسب فضیلت و تهذیب نفس. بروز عملی این مطلب را با دو مثال در نظر بگیرید. اول، راجع به نحوه دریافت حمایت مالی از افراد^۱، فرض کنید گروهی در یک شرکت بخواهد فعالیتی خیریه را نیز راه‌اندازی کند و ماهانه مبلغی خرد از اعضای داوطلب دریافت کند. دو گزینه برای این کار وجود دارند. می‌توان از ایشان خواست که هر ماه مبلغ را به نحوی به دست خیریه برسانند. راه دیگر این است که با امضای یک سند و تحویل آن به بخش مالی، ماهانه مبلغی به صورت خودکار از درآمد افراد داوطلب کسر شود. مادامی که هدف خیریه بهبود عینی اوضاع باشد، گزینه دوم به وضوح ترجیح دارد - می‌دانیم رویه‌های ثابت مطمئن‌تر هستند؛ در حالی که اگر قرار باشد فرد هر ماه در این باره تصمیم بگیرد، ممکن است گاهی یا از جایی به بعد به هر دلیلی از ادامه کار منصرف شود. در مقابل، گزینه اول شاید مزیتی داشته باشد: هر دفعه که فرد می‌خواهد مبلغی را بدهد نیت خیر خود را یادآوری می‌کند و باقی نکات. اگرچه، چه‌بسا گاهی او فراموش کند یا از زهانی به بعد منصرف شود^۲. روشن است که چگونه اهداف خیریه بر نحوه عملکرد فرد و سازمان تأثیر می‌گذارند.

^۱. این نمونه برآمده از مشاهده مستقیم نگارنده است.

^۲. «تلنگر» (nudge) در اینجا و به طور کلی در عرصه سیاست‌گذاری مربوط و مهم است (Thaler & Sunstein, 2021). به طور خلاصه، ایده این است که به جای ترغیب افراد به تصمیم درست، می‌توان محیط و شرایط تصمیم را به نحوی طراحی کرد که افراد به سمت تصمیم‌های درست سوق داده شوند، گرچه الزامی در کار نیست. پیچیدگی‌ها راجع به این هستند که مرز این کار کجاست و برای آنکه این طراحی‌ها به فریب یا اجبار منتهی نشوند چه شرایطی نیاز است.

نمونه دیگر تفاوت در بحث آشکار یا پنهان بودن صدقه است. گاه تأکید می‌شود که صدقه باید پنهانی باشد. در مقابل، حامیان دیگر دوستی مؤثر گاهی حتی تشویق می‌کنند که افراد به طور آشکار فعالیت خیریه انجام دهند، شاید که به این ترتیب دیگرانی نیز تحت تأثیر قرار بگیرند و به مشارکت ترغیب شوند.

بد نیست یادآوری شود که بنا نیست در اینجا از یکی از این گزینه‌ها در مقابل دیگری دفاع کنیم، بلکه آنچه بیان شد، مثال‌هایی است از اینکه چگونه نگاه به خیریه پیامدهایی واضح در عرصه عمل دارد - شامل سطح فردی و سازمانی.

۲-۳ مخاطب

جنبش دیگر دوستی مؤثر به سبب پس‌زمینه‌ای که در فلسفه اخلاق دارد، از نظر مخاطب فعالیت خیریه، دیدگاهی نسبتاً متمایز دارد (در این باره ببینید: Chappell, 2024, sec. 1). از طرفی، این رویکرد تأکید می‌کند مخاطب فعالیت خیریه را باید در مقیاس جهانی در نظر بگیریم (در نظر بگیرید که این جنبش عمدتاً در کشورهای توسعه‌یافته فعال است)؛ بنابراین، یکی از حوزه‌های فعالیت این جنبش بحث سلامت و فقر در مقیاس جهانی است. با توجه به اینکه بعضی از کشورها از نظر امکانات و منابع بسیار محدودیت دارند، سازمان‌های مربوط به این جنبش عمدتاً در بعضی از این کشورها فعال‌تر هستند. ایده راهنما هم چیزی است که قبلاً بیان شد: به‌جای هزینه هنگفت برای بهبود جزئی کیفیت زندگی تعدادی لندک در کشورهای توسعه‌یافته، می‌توانیم از بیماری‌های مهلک تعدادی زیاد در کشورهای در حال توسعه پیشگیری کنیم.

از سوی دیگر، این جنبش دو مخاطب دارد که توجه به آن‌ها در سطح عمومی و گسترده نسبتاً متأخر است. یک مخاطب حیوانات غیرانسان هستند. بهبود اوضاع در این رویکرد معادل است با بهبود کیفیت زندگی‌ها. حال از آنجا که حیوانات غیرانسان نیز زندگی دارند و رنج و لذت را تجربه می‌کند و تعدادشان نیز بسیار زیاد است، تلاش برای کاهش آلام آن‌ها تأثیری جالب توجه بر بهبود اوضاع جهان دارد. مخاطب دیگر نسل‌های آینده هستند. در سال‌های اخیر، پیشگامان این جنبش به این توجه می‌دهند که از آنجا که حفظ نوع بشر بسیار ارزشمند است و انقراض نوع بشر خسروانی عظیم است، یکی از اولویت‌های (یا شاید اولویت اصلی) فعالیت خیریه تلاش برای گشودن راه‌هایی برای حفظ حیات انسانی است (MacAskill, 2022). این راه‌ها شامل مطالعات علمی در حوزه‌های هوش مصنوعی و نجوم و مانند آن‌ها هستند. اصطلاحاً هدف این است که در مواجهه با خطرات وجودی وضعی بهتر داشته باشیم.

۳-۳ سازمان

از طرفی، دیگر دوستی مؤثر سازمان را ملزم می‌داند که اهداف خیریه مناسبی را پیش بگیرد، چیزی که در قسمت قبل درباره آن نکاتی مطرح شدند. در جامعه‌ای که با هزینه‌ای کم می‌توان از بیماری‌های فراگیر جلوگیری کرد و جان هزاران نفر را نجات داد، نباید برای بهبود مختصر زندگی افرادی اندک اقدام کرد.

دیگر دوستی مؤثر از نظری دیگر نیز درک ما از سازمان خیریه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر آنچه مهم است فعالیت خیریه مؤثر است و اگر تشخیص درست در این حوزه مستلزم پژوهش است، بخشی از کار سازمان‌های خیریه هدایت سایر سازمان‌ها و افراد است. بسیاری از سازمان‌های خیریه وابسته به جنبش دیگر دوستی مؤثر مستقلاً و مستقیماً فعالیت خیریه به معنای مصطلح ندارند، بلکه در حوزه مطالعات خیریه و درباره خیریه‌ها فعالیت می‌کنند. برای مثال، وب‌سایت‌های مهمی هستند که خیریه‌ها را از نظر اثربخشی رتبه‌بندی می‌کنند. دیگرانی هستند که در موضوع‌های مشخص، مانند حوزه حیوانات غیرانسان، فعال هستند و خیریه‌های مؤثر را معرفی می‌کنند. از این نظر، می‌توان گفت بررسی مطالعات خیریه خود یکی از

فعالیت‌های مهم در زیست‌بوم خیریه محسوب می‌شود.

باید به خاطر داشته باشیم که در این فضا، یعنی متأثر از دیگردوستی مؤثر، هدف از فعالیت خیریه آن است که اوضاع بهبود یابد. صرف اینکه خود افراد احساس رضایت کنند یا به نحوی مسئولیتی را از سر خود باز کنند کافی نیست؛ از این رو، مهم است که خیریه‌های مؤثر و اهداف مهم در حوزه خیریه شناسایی و معرفی شوند. مخاطب این کارها گروه‌هایی مختلف هستند - شامل افراد و سازمان‌های خیریه و کنشگران.

از این نظر، به نظر می‌رسد ضرورت سازمان‌های خیریه ثانویه در فضای کشور ما محسوس است. نیاز است تا بعضی از مراکز و سازمان‌ها وضعیت جاری را بررسی کنند، خیریه‌های مختلف را شناسایی کنند و نوع و کیفیت فعالیت‌های ایشان را دسته‌بندی کنند. این نوع سازمان‌ها یک قسم نیستند. گاهی هدف آن‌ها مطالعات کلی برای سیاست‌گذاران است، گاهی در پی کمک به عملکرد خیریه‌ها هستند و گاهی می‌خواهند افراد را راهنمایی کنند.

با این اوصاف، دیگردوستی مؤثر هم رویکردی دارد که باعث گسترش تنوع سازمان‌های خیریه می‌شود و هم در مدیریت داخلی سازمان‌ها رویه‌ها و توصیه‌های خود را دارد. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، نکته کلیدی برای دیگردوستی مؤثر آن است که سازمان‌ها مؤثر باشند. با این وصف، سازمان‌های وابسته به این جنبش می‌توانند برای استخدام نیروهای متخصص حقوق بالا و مزایای زیاد پیشنهاد دهند تا از کمک ایشان بهره بگیرند. این‌طور نیست که هدف سازمان خیریه این باشد که همه مبالغ دریافتی را به مخاطب برساند - گاهی اگر بخشی از مبلغ صرف نیروی متخصص شود، آنگاه در عمل مخاطبان بیشتری از سازمان خدمات خواهند گرفت.

۳-۴ پژوهشگر

نوع‌دوستی مؤثر درک ما را از حوزه خیریه تغییر می‌دهد و یکی از ابعاد این امر در حوزه پژوهش‌های خیریه است. زمانی که با این جنبش آشنا می‌شویم، توجهمان جلب می‌شود که بخشی از حامیان جنبش و همچنین، بخشی از حمایت‌هایی که سازمان‌های وابسته به آن ارائه می‌دهند، راجع به حوزه‌های علم و فناوری هستند. چنانکه بیان شد، از مهم‌ترین تحولات اخیر این جنبش نگاه به آینده و تمرکز بر خطرات وجودی است. با این وصف، بسیاری از حوزه‌های متداول پژوهش در علم و فناوری عملاً هم‌سو با اهداف دیگردوستی مؤثر هستند.

دیگردوستی مؤثر به ما می‌گوید که می‌توان این حوزه‌ها را از مهم‌ترین‌ها برای بهبود اوضاع جهان دانست؛ از این رو، حمایت از پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام می‌شوند (اگر باکیفیت باشند و به نحوی درست انتخاب شده باشند) از بهترین فعالیت‌های خیریه است؛ به این ترتیب، دیگردوستی مؤثر درک ما از پژوهشگر خیریه را گسترده‌تر می‌کند. همچنین، نگاهی را فراهم می‌کند تا در آن، افرادی بیشتر (بسیاری از پژوهشگران) می‌توانند کار خود را ذیل فعالیت خیریه بفهمند.

گفتنی است، بعضی از وب‌سایت‌های معروف ذیل این جنبش، مانند «پروژه ۸۰۰۰ ساعت»^۱، افرادی را که مایل هستند فعالیت خیریه انجام دهند تشویق می‌کنند تا در زمینه‌های اثربخش و مفید تحصیل و سپس کار کنند و یکی از کارهای اثربخش و مهم در این زمینه می‌تواند پژوهش باشد.

^۱. 80000hours.org

۳-۵ کنشگر

دیگردوستی مؤثر برای کنشگران نیز نکاتی را دارد. از طرفی، گاهی کنشگری مؤثرترین فعالیت است. همچنین، دیگردوستی مؤثر در انتخاب حوزه‌های مهم برای کنشگری نیز با ملاک مؤثر بودن، توصیه‌های خود را دارد. اساساً، تشویق افراد به کنشگری و فعالیت در حوزه‌های مختلف، از جمله در چارچوب جنبش دیگردوستی مؤثر، یکی از اصلی‌ترین پیشنهادها این جنبش است. از این نظر، یکی از ویژگی‌های بارز دیگردوستی مؤثر تلاشی است که برای سازمان‌دهی افراد می‌کند. بخشی از منابع در اختیار جنبش (شامل منابع مالی) نیز صرف چنین فعالیت‌هایی می‌شود. بخشی از توفیق این جنبش به سبب حامیانی معنوی است که با خود همراه کرده است. بسیاری از حامیان این جنبش دانشگاهیان شاخص هستند. این افراد با فعالیت‌های خود به نوعی به سود جنبش کنشگری می‌کنند. به همین ترتیب، بدنه اصلی اعضای گروه‌های وابسته به دیگردوستی مؤثر دانشجویان هستند. طبیعتاً، گروه‌های دانشجویی به واسطه فعالیت‌های کنشگرانه بعضی از دانشجویان و دانشگاهیان به این فضا علاقه‌مند می‌شوند و می‌پیوندند.

۳-۶ سیاست‌گذار

با اوصافی که بیان شد، روشن است، جنبش دیگردوستی مؤثر بر آن است تا از همین رویکرد در عرصه سیاست‌گذاری هم استفاده کند. اگرچه این جنبش لزوماً وجه سیاسی پررنگی ندارد، فعالیتش از طرفی، در سطح عموم و دانشگاهیان است و از طرف دیگر، در راستای جلب حمایت کسانی است که فعالیت‌های بزرگ بشردوستانه و منابع مالی جالب توجه دارند. در هیچ یک از موارد بالا منظور من این نیست که توصیه‌ها یا نگاه دیگردوستی مؤثر درست یا نادرست است. نکته مهم‌تر این است که ما بتوانیم بازیگران مختلف این زیست‌بوم را ببینیم و متوجه پرسش‌های پیش روی هر یک از ایشان باشیم. سپس، به این فکر کنیم که رویکرد کلی ما به چنان مسائلی چیست. دیگردوستی مؤثر رویکردی نسبتاً ساده است که در بعضی از موارد پاسخ‌هایی روشن به پرسش‌ها ارائه می‌دهد؛ از این رو، حتی وقتی این پاسخ‌ها نادرست یا ناقص باشند، می‌توانند زمینه را برای بحث‌های بعدی فراهم کنند و ما را به سمت موضع پذیرفتنی‌تر سوق بدهند.

۴- نتیجه‌گیری

پس از مقدمه، بخش ۱، درباره اهمیت تلاش برای ارلئه تصویری از بالا و کلی از زیست‌بوم خیریه و مطالعات خیریه، در بخش ۲، پیشنهادی اولیه طرح شد که طبق آن، بازیگران اصلی زیست‌بوم خیریه را می‌توان شش بازیگر شمرد. این دسته‌بندی کمک می‌کند تا تنوع مسائل این حوزه را ببینیم. مسائل هر بخش ممکن است متفاوت از بخش دیگر باشند. در نهایت، در بخش ۳، برای نمونه جنبش دیگردوستی مؤثر بررسی شد، اینکه این جنبش چگونه به پرسش‌های مطرح‌شده در بخش ۲ پاسخ می‌دهد.

سه نکته زیر از باب جمع‌بندی بیان می‌شوند:

نخست، عرصه خیریه را می‌توان موسع‌تر از تلقی متداول در نظر گرفت، هم در اینکه چه کسانی در این زیست‌بوم نقش مثبت ایفا می‌کنند و هم اینکه چه نوع فعالیت‌هایی در این چارچوب می‌گنجند. به ویژه، اگر درک ما از عرصه خیریه هم‌زمان که به انگیزه‌ها و نیت افراد توجه می‌کند، به پیامد فعالیت‌ها (بهبود اوضاع زندگی‌ها، از جمله کاهش رنج و پیشگیری از بیماری و افزایش بهروزی) نیز نظر داشته باشد، می‌بینیم این عرصه بیش از پیش با سایر حوزه‌ها درهم‌تنیده است؛ به این ترتیب، می‌توان از منابعی گسترده‌تر برای اهداف خیریه بهره گرفت.

دوم، عرصه خیریه و به طور مشخص دیدگاه‌ها در این عرصه از دو نظر کلی می‌توانند نیازمند اصلاح و بهبود باشند. از طرفی، تصمیم‌ها در این عرصه، چه در سطح فردی و چه سازمانی و سیاست‌گذارانه، نیازمند توجه به پژوهش‌های تجربی مرتبط هستند. برای مثال، باید دید فعالیت‌های معمول در این عرصه، مانند توزیع غذای گرم یا کلاس درس رایگان، چقدر مؤثر هستند و چه پیامدهایی دارند و گزینه‌های بدیل در این باره کدام‌اند. از طرف دیگر، بخشی از ادعاهای بنیادی درباره بایسته‌های این عرصه عمدتاً وجه هنجاری دارند و به پژوهش‌های فلسفی و به طور خاص فلسفه اخلاق مربوط هستند. بی‌توجهی به هر یک از این دو وجه ممکن است موجب اشکال در فرایند تصمیم‌گیری شود؛ این در حالی است که به نظر می‌رسد ابعاد هنجاری تا حدی زیاد مغفول هستند و عموماً توجه به «پژوهش» محدود به پژوهش‌های علوم اجتماعی و مانند آن فهمیده می‌شود. برای نمونه، در محورهای اصلی این نشریه و نیز در عمده مقاله‌های آن کمتر به این وجه توجه شده است. سوم، در سطحی عملی‌تر، به نظر می‌رسد فعالیت‌های خیریه ثانویه یا مرتبه دوم در زیست‌بوم خیریه جامعه ما همچنان جای بهبود دارند. منظور فعالیت‌هایی هستند که مستقیماً و به شکل معمول در زمره کار خیر شمرده نمی‌شوند؛ اما در واقع چارچوب و بستر فعالیت بیشتر را برای افراد و سازمان‌ها فراهم می‌کنند. ما نیازمند خیریه‌هایی هستیم که افراد را راهنمایی کنند که به کدام خیریه‌ها اعتماد و کمک کنند. به همین ترتیب، خیریه‌هایی نیاز هستند تا به دیگر سازمان‌های خیریه که فعالیت‌های معمول و متداول دارند، در صورت نیاز مشورت پژوهشی بدهند. این‌ها صرفاً مثال‌هایی هستند تا منظور از خیریه‌های ثانویه یا خیریه‌های مرتبه دوم روشن شود. به طور کلی، مشارکت و مساهمت در عرصه مطالعات خیریه را نیز می‌توان ذیل همین عنوان دید.

۵- منابع فارسی

اسلامی، س. م (در دست چاپ). تحلیل سه سطحی نظریه‌های خیریه: مورد نوع دوستی مؤثر.

References

- Bloom, P. (2016). *Against empathy: the case for rational compassion*. New York: HarperCollins.
- Chappell, R. Y. (2024). Why not effective altruism. *Public Affairs Quarterly*, 38(1), 3-21. <https://doi.org/10.5406/21520542.38.1.02>
- Eslami, S. M. (in press). Three-level analysis of theories of charity: the case of effective altruism. [In Persian]
- Heathwood, C. (2021). *Happiness and wellbeing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MacAskill, W. (2022). *What we owe the future*. New York: Basic Books.
- Shafer-Landau, R. (2019). *Living ethics: an introduction with readings*. New York: Oxford University Press.
- Singer, P. (1972). Famine, affluence, and morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 229-243.
- Singer, P. (2015). *The most good you can do: how effective altruism is changing ideas about living ethically*. New Haven: Yale University Press.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2021). *Nudge: the final edition*. New Haven: Yale University Press.

شعبه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی